

HUISMUS *Passer domesticus*

Rode Lijst: gevoelig

Trend vanaf 1990 resp. 2008: -/0

Landelijk beeld

Nog steeds, ondanks forse afname, is de Huismus een van de talrijkste broedvogels van ons land. Met een populatie van 600.000-1 miljoen broedparen (2013-15) hoeft hij alleen de Merel boven zich te dulden. Hij is broedvogel in 94% van de Nederlandse atlasblokken (5x5 km).

Steppevogel werd mensenvolger

De Huismus heeft zich zo'n 11.000 jaar geleden afgesplitst van de Bactrianusmus (*Passer domesticus bactrianus*). Dit is een steppevogel die trekt, uit de buurt blijft van mensen en zich vooral voedt met zaden van wilde grassen. Maar toen de mens als jager/verzamelaar omschakelde op de landbouw, leerde de Huismus zetmeel verteren en werd hij een be-

kende medebewoner van bebouwing (Ravinet *et al.* 2018). De spreekwoordelijke plaatstrouw van de Huismus is in ons land bijzonder toepasselijk, want adulte vogels maken nauwelijks uitstapjes verder dan een paar honderd meter. Jonge vogels zijn wat zwerflustiger, maar het merendeel vestigt zich op minder dan 1 km van de geboorteplek (Oosterhuis 2013). Het voedsel bestaat vooral uit zaad, afval en knoppen; insecten zijn met name belangrijk voor de nestjongen (Peach *et al.* 2014, 2015). Het nest wordt vooral in gebouwen gemaakt en soms ook in nestkasten en -stenen. Dichte hagen en struiken zijn van belang voor bescherming en fungeren als slaapplek en sociale ontmoetingsplaats. De soort profiteert van een gevarieerde omgeving met (liefst wat rommelige) siertuinen, groentetuinen, kleinschalige kippenhou-

Huisumus, vrouw met voer, Friesland, 16 mei 2014. Foto: Marcel van Kammen

derij en braakliggende gronden (Shaw *et al.* 2011, Moudrá *et al.* 2018).

Verspreiding

De Huismus heeft een sterke binding met de mens. Minstens 70% van de Nederlandse Huismussen broedt in dorpen en steden, de rest bij gebouwen in het buitengebied (Louwe Kooijmans 2014). Dankzij de Vogelatlas, veldwerk 2013-15 (Sovon 2018), hebben we weer een redelijk actueel beeld van het voorkomen. De hoogste dichtheden zijn gevonden in kleinschalig cultuurland in Gelderland, met name de Gelderse Vallei (incl. Eempolders) en de Veluweranden, en in Overijssel. De soort is ook goed vertegenwoordigd in delen van Friesland, de westelijke helft van Groningen, Oostelijk Flevoland, het oosten van Noord-Brabant en de noordelijke helft van Limburg. In grote natuurgebieden ontbreekt de Huismus terwijl de dichtheden in sterk verstedelijkte gebieden laag zijn, niet alleen in de Randstad (vooral Amsterdam, Den Haag en Rotterdam), maar ook in Zuid-Limburg. De dichtheden zijn eveneens aan de lage kant in bosrijke of juist zeer open gebieden met betrekkelijk weinig menselijke bewoning, zoals in (delen van) Drenthe, Oost-Groningen, westelijk Noord-Brabant en Zeeuws-Vlaanderen.

Trend

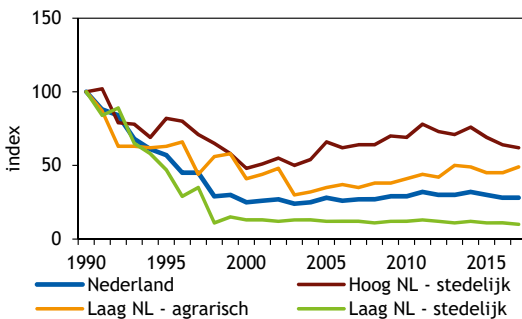
Sinds midden jaren tachtig is de landelijke populatie met ruim 60% afgenomen. Na een val in de jaren negentig (omvang indicatief bekend omdat we tot de start van het Meetnet Urbane Soorten weinig informatie uit stedelijk gebied

hadden), volgde stabilisatie (figuur 5.49). De afname was het grootst in stedelijk gebied, met name in Laag-Nederland, het meest verstedelijkte deel. De ontwikkeling in stedelijk gebied op de zandgronden was minder dramatisch, met in de laatste tien jaar zelfs een licht herstel, al lijkt dat recent weer wat af te kalven. De afname in agrarisch gebied was in Laag-Nederland minder krachtig dan in stedelijke omgeving, terwijl geen betrouwbare trend voor de hoge gronden kan worden berekend, aangezien algemene soorten die op erven broeden hier niet goed gevolgd worden. Op provinciaal niveau (voor zover beschikbaar) zien we de sterkste afnames in de meest verstedelijkte provincies (tabel 5.4).

De aantallen die in de winter worden geteld op vaste routes (Punt-Transect-Tellingenproject, PTT) ontwikkelden zich vergelijkbaar met die van de broedvogels (van Manen 2016). In Europa als geheel zien we een vergelijkbare trend als in ons land, met een sterke afname gevolgd door stabilere aantallen vanaf de eeuwwisseling (EBBC.info).

Tabel 5.4. Huismus. Trend per provincie (indien beschikbaar) in 1990-2017 en 2008-17 (+ lichte toename, 0 stabiel, - lichte afname, -- sterke afname, ~ onzeker). / House Sparrow. Trend indication 1990-2017 and 2008-17 in several provinces.

Provincie	1990-2017	2008-17
Groningen	~	+
Drenthe	+	+
Overijssel	0	-
Gelderland	0	0
Utrecht	0	0
Noord-Holland	--	0
Zuid-Holland	--	0
Noord-Brabant	0	0

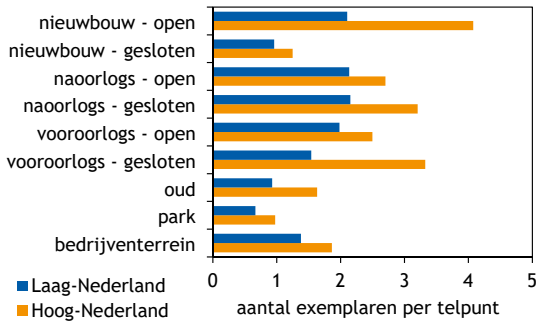

Figuur 5.49. Huismus. Aantalsontwikkeling (index) in Nederland, stedelijk gebied in Laag- en Hoog-Nederland en agrarisch gebied in Laag-Nederland (BMP, MUS). / House Sparrow. Population changes (index) in The Netherlands and in urbanised ('stedelijk') and rural ('agrarisch') areas.

Voorkomen in stedelijk gebied

De hoogste dichtheden zijn vastgesteld in wijken die net voor of na de Tweede Wereldoorlog zijn gebouwd, en in open nieuwbouw (figuur 5.50). Bij gesloten huizenblokken liggen de tuinen binnen het huizenblok, bij open is er geen aaneengesloten bebouwing waardoor de tuinen in directe verbinding staan met omgeving. Bedenk wel dat het aantal telpunten in nieuwbouw vrij klein is.

Desalniettemin is duidelijk dat nieuwbouw niet per se ongeschikt hoeft te zijn voor deze soort. In open nieuwbouw op de zandgronden kan de Huismus zelfs de talrijkste soort zijn. De

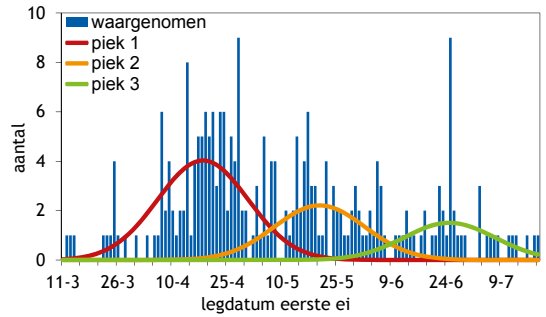

Figuur 5.50. *Huismus*. Gemiddeld aantal exemplaren per telpunt (MUS), uitgesplitst naar bouwperiode, type bebouwing en Laag- en Hoog-Nederland. / *House Sparrow*. Mean numbers/counting point in urban areas, according to construction period, building type and region (lower and higher parts of the country).

omstandigheden zijn dan blijkbaar (nog) optimaal qua voedsel, dekking en nestgelegenheid. Vaak broeden *Huismussen* hier in ingemetselde neststenen, maar ook in nieuwbouw zijn er dikwijls andere openingen om in te nestelen (Altenburg 2016). De soort kan zich vlot in geschikte nieuwbouw vestigen. Een MUS-teller in IJburg (nieuwbouw in Amsterdam) merkte in 2012 op: 'Zwarte Roodstaarten verdwenen, *Huismussen* verschenen (want de nieuwbouw is bijna klaar...)'. In deze wijk zijn neststenen voor *Huismussen* aangebracht. Het verschil in bebouwingstype en omgeving verklaart ten dele de grote dichtheidsverschillen tussen steden. Zo blijken *Huismussen* in een nieuwe en groene stad als Almere veel talrijker te zijn dan in de oude en versteende delen van Amsterdam (Schoppers *et al.* 2016). Opmerkelijk genoeg zijn er genetische verschillen vastgesteld tussen vogels in Oost-Nederland en de meer verstedelijkte gebieden in het westen. Genetische verarming werd nog niet vastgesteld, maar kan op termijn wel optreden als populaties te klein worden of geïsoleerd raken (Cousseau *et al.* 2016).

Reproductie

De *Huismus* legt 4-6 eieren per legsel, de broedduur bedraagt 11-12 dagen en de nestjongenperiode duurt rond de 17 dagen. Van de eerste eileg tot het uitvliegen hebben we het over bijna vijf weken. Het merendeel van de *Huismussen* maakt nesten in gebouwen en onder dakpannen. Omdat deze nesten lastig te controleren zijn, weten we betrekkelijk wei-

Figuur 5.51. *Huismus*. Eerste eileg met onderscheid in drie legbegin pieken in 2008-17. / *House Sparrow*. Onset of egg-laying in 2008-17 (three peaks).

nig over het broedsucces. Dat zien we terug in het aantal doorgegeven nestkaarten van de soort; in de afgelopen tien jaar waren dit er 258 (7-55 per jaar). Ter vergelijking, bij de Koolmees gaat het om 1000-2000 per jaar. Om toch een indruk te krijgen, zijn de kaarten uit de afgelopen tien jaar op een hoop gegooid. Het gros van de nestkaarten is afkomstig uit de oostelijke helft van het land. De top vijf (minstens 20 nestkaarten) stamt uit Arkenheer Gl/Ut, Lettelbert Gr, Raalte Ov, Beek en Donk NB en Maastricht Lb (57%). Het merendeel komt uit dorpen en slechts 12% uit steden van >100.000 inwoners en 5% uit de Randstad. Op basis van de doorgegeven nestkaarten zien we drie broedgolven, die sterk in elkaar overlopen. De mediaan van de achtereenvolgende pieken valt op 18 april, 20 mei en 25 juni (figuur 5.51).

Per legpiek is het nestsucces (aandeel nesten dat tenminste één uitvliegend jong oplevert; Mayfield-methode) en het aantal jongen per succesvol nest bepaald. Opvallend genoeg lijkt het nestsucces bij de tweede piek hoger te zijn dan bij de eerste, terwijl bij veel vogelsoorten juist de eerste piek het meest productief is. Hierbij kan het weer en/of het voedsel (veel

Tabel 5.5. *Huismus*. Broedgegevens per legpiek in 2008-17: Mayfield nestsucces, aantal jongen per succesvol en gestart nest. / *House Sparrow*. Reproduction parameters in 2008-17: Mayfield nesting success, number of fledglings in successful and all nests.

legselnr	nestsucces	uitgevlogen	per nest
1	79,8	4,1	3,2
2	89,4	3,4	3,1
3	61,4	2,8	1,7

insecten) van invloed zijn. Het aantal uitgevlogen jongen per legsel neemt sterk af gedurende het voorjaar (tabel 5.5), iets wat we bij veel soorten zien met meerdere legsels. Op basis van de verdeling over de legpieken (figuur 5.51) is uit te rekenen hoeveel jongen een gemiddeld paar aan kroost grootbrengt, waarbij de aanname is dat de zoekinspanning naar nesten gedurende het hele broedseizoen min of meer constant blijft (want dit bepaalt of we een redelijke inschatting maken van het aandeel oudervogels dat een tweede of derde broedsel maakt; op basis van de gegevens ingeschat op 55% resp. 37%). Daarbij is rekening gehouden met mislukte nesten en de kans op vervollegsels. We komen (met veel slagen om de arm) uit op 5,6 uitgevlogen jongen per paar en per jaar. Dit is laag vergeleken met soorten als Pimpelmees en Koolmees die resp. 8,7 en 7,2 jongen laten uitvliegen (Schekkerman 2016). Het komt echter in de richting van Britse resultaten, waar begin deze eeuw 3,3-6,1 uitvliegende jonge Huismussen per paar per jaar werden vastgesteld (Peach *et al.* 2008). Het op nestkaarten gebaseerde aantal uitvliegende jongen per legsel (dus niet het totaal per paar, en zonder onderscheid naar eerste en latere broedsels) ligt echter met 2,7 jong/legsel lager dan bij ons (Nest Record Scheme, BTO.org, Woodward *et al.* 2018). Het is duidelijk dat we nog weinig weten omtrent het broedsucces van Huismussen. Een groter aantal nestkaarten kan aantonen of de berekende getallen hout snijden en ook licht werpen op jaarlijkse verschillen in broedsucces. Vooral uit West-Nederland zijn nestkaarten bijzonder welkom.

Overigens zijn er misschien ook indirecte methoden om iets te weten te komen van het broedsucces. Zo kan uit wekelijkse tellingen in Britse tuinen (Garden Bird Watch) een seizoensverloop worden berekend vanaf 1995. Bij de Huismus vormen de voorjaarsaantallen een indicatie van het aantal broedvogels, terwijl de nazomergetallen indicatief zijn voor het aantal uitgevlogen jongen (Morisson *et al.* 2014). Dat biedt ook perspectief voor onze versie, de Jaarrond Tuintelling, die nu een aantal jaren succesvol loopt (Tuintelling.nl).

Naast reproductiegetallen moeten we ook inzicht krijgen in de overleving van adulte en juveniele vogels. Daarvoor zijn door het Vogeltekstation het RAS-project (Retrapping

Adults for Survival) en Ring-MUS opgezet. In 2019 volgt een uitwerking van dit materiaal voor de Huismus en een aantal andere soorten. Wellicht dat er dan weer een tipje van de sluier wordt gelicht.

Oorzaken sterke achteruitgang

In 2000 schreef The Independent een wedstrijd uit naar het ontrafelen van de oorzaken van de achteruitgang van de Huismus. Tot op heden heeft geen enkel onderzoek de prijs van £5000 in ontvangst kunnen nemen. Bij ons is de achteruitgang het grootst in steden en dorpen, vooral in Laag-Nederland (meest verstedelijkt), en in agrarisch gebied minder dramatisch. Almere laat zien dat een nieuwe stad ook ruimte heeft voor de Huismus, hoewel de soort daar nauwelijks onder dakpannen nestelt. In steden als Amsterdam en Groningen zien we dat de soort in het oude deel grotendeels ontbreekt (Schoppers *et al.* 2016). De Gierzwaluw, die deels dezelfde nestplekken gebruikt, komt daar wel voor zodat nestgelegenheid misschien niet het grootste probleem is. Almere is daarentegen wel een tamelijk groene stad met veel tuinen, struiken en bomen. In een Engels onderzoek bleken vooral tuinen een belangrijke voorwaarde voor de aanwezigheid van Huismussen (Shaw *et al.* 2011). In de versteende oude centra zijn deze vaak sterk ondervertegenwoordigd. Ook in Leiden werd een vergelijkbaar resultaat gevonden (Salm 2007). In Tsjechië blijkt nieuwbouw ongeschikt voor de soort maar wel wijken met bomen, struiken en kippen in de tuin (Moudrá *et al.* 2018). Tuinen met struiken en bomen lijken overal van belang voor de Huismus maar nieuwbouw is niet overal hetzelfde. Tegenwoordig wordt er ook veel jaarrond gevoerd, met zaad en ongewervelden, in tuinen. Bijgevoerde mussen in Londen kenden een betere reproductie dan niet-gevoerde vogels, maar dit had geen invloed op de populatiegrootte ná de winter. De invloed van luchtverontreiniging krijgt aandacht in het vervolgonderzoek (Peach *et al.* 2018). In hoeverre predatie een rol van betekenis speelt, is onduidelijk. Shaw *et al.* (2011) vonden geen negatief effect van de aanwezigheid van predatoren op de nestplek van de Huismus. Zowel Sperwer als Huismus laten in stedelijk gebied overigens een vergelijkbare, min of meer stabiele trend zien (MUS). Ook het effect van kattenpredatie is onduidelijk (Baker *et al.* 2005).